

PAVEL KOŠTUŘÍK

NEOLITICKÉ SÍDLIŠTĚ S MALOVANOU KERAMIKOU U HLUKU—DOLNÍHO NĚMČÍ

V roce 1972 započal archeologický výzkum vedoucího katedry archeologie a muzeologie FF UJEP v Brně R. M. Perničky v prostoru mezi Hlukem a Dolním Němčím. Již první výzkumné etapy napověděly, že lokalita u Hluku, která se rozkládá na pomezí katastrů sousedních obcí, byla osídlena v několika epochách pravěku.¹ Kromě osídlení v době římské byly archeologickým výzkumem zjištěny i pozůstatky z pozdního neolitu, kdy na území Moravy sídlili nositelé kultury s moravskou malovanou keramikou (dále jen MMK). Archeologické prameny dokazují, že lidé kultury s MMK hustě obydli dnešní Moravu a jejich zásahu nebylo ušetřeno ani východní teritorium, kde předpokládáme komplikovanou situaci vzhledem k dosud málo postižitelným kontaktům se sousedním Slovenskem.

Z Hluku a Dolního Němčí uvádí nejstarší kamenné nástroje již I. L. Červinka.² Nálezy z Dolního Němčí lokalizuje do polí pod „Kobyli hlavou“ a rovněž do prostoru „Babí hory.“³ Též z blízkého okolí známe nálezy z neolitického období. Ze závěrečné části neolitu, kdy byla na Moravě rozšířena kultura s MMK, máme nesporné doklady i z okolí Hluku. Z nejstaršího období kultury s MMK uvádí K. Hanák nálezy v „Předních kruhách“ a na „Valách“ ve Starém Městě u Uherského Hradiště, kde našel keramické zlomky pomalované barevnými hlinkami žlutě a červeně.⁴ Dále se můžeme zmínit o nálezech téhož badatele z Kunovic.⁵ O pramenech hmotné kultury s MMK z tohoto regionu píše i A. Horský, který popisuje nálezy z Kunovic z tratě „Bařinka“, kde mimo jiné byla nalezena celá nádoba a střepy.⁶ Další doklady o keramice

¹ R. M. Pernička, Sondážní výzkum v prostoru Hluk-Dolní Němčí, SPFFBU E 18—19, 1973—1974, 171, obr. 1.

² I. L. Červinka, Morava za pravěku. Vlastivěda moravská I. Země a lid, Brno 1902, 88, 96.

³ *Týž*, 1. c., 96.

⁴ K. Hanák, Pohled do pravěkých sídlišť, pohřebišť a hradisk ve Starém Městě u Uherského Hradiště, Sborník velehradský 2, 1931, 8.

⁵ *Týž*, Nové archeologické nálezy a výkopy, Sborník velehradský 8, 1937, 34.

⁶ A. Horský, Výkopy v Kunovicích, Derflich, Mikovicích, Polešovicích, Tušapech a v Boršicích u Buchlovic, Sborník velehradský 13, 1942, 70—71.

kultury s MMK známe z Mlkovic, kde v trati „Na drahách“ byly získány při úpravě terénu keramické fragmenty zdobené bílými, žlutými a červenými pruhy. Jsou to nesporné důkazy o přítomnosti lidu kultury s MMK již ve starším období této kultury.⁷ Podrobnější údaje o osídlení oblasti kolem Uh. Brodu, do níž patří i Hluk, známe zásluhou Jana Pavelčíka, který provedl důležitý archeologický výzkum opevněné neolitické osady u Uherského Brodu. Archeologickým výzkumem získal mimo jiné i archeologický materiál z nejmladšího období kultury s MMK. Při třídění nálezů se opíral o periodizaci F. Vildomce a opevněné sídliště datuje do období kultury jordanovské.⁸ Na výzkumnou tradici J. Pavelčíka navázal jeho syn Jiří Pavelčík, který zpracoval nálezy z archeologického výzkumu v Uh. Brodě — Kyčkově.⁹ Prozkoumal další lokality v okolí, mezi jinými i objekt kultury s MMK v trati „Mezi Kyčkovem a Katovem“ jižně Uh. Brodu. Podle rozboru keramického materiálu dospěl k názoru, že nálezy jsou starší než keramické fragmenty z lokality Uh. Brod — Kyčkov.¹⁰ Další cenné poznatky získal Jiří Pavelčík archeologickým výzkumem sídlištních objektů u Těšova na levém břehu terasy řeky Olšavy. V objektu č. 6 se nalezl materiál odpovídající mladšímu období kultury s MMK, dále byl zastoupen fragment vypíchané keramiky a talířovitá nádoba, kterou Jiří Pavelčík považuje za blíže nedefinovatelnou složku v závěrečném období neolitu.¹¹ Složitost situace ve východomoravském prostoru dokazují nálezy z okolí Vlčnova a Slavkova, které zhodnotil též Jiří Pavelčík.¹² Podle autora odpovídají nálezům pozdních lengyelských skupin především v prostoru Rakouska a analogie sledává rovněž na východním Slovensku. Je to opět důkaz složitého vývoje v závěrečném období neolitu a v počátcích eneolitu. Archeologický materiál získaný na sídlišti mezi Hlukem a Dolním Němčím rozšiřuje naše poznatky o kultuře s MMK v tomto prostoru a dokazuje, že hraniční oblast mezi Moravou a Slovenskem prodělávala komplikovaný vývoj za přispění různých složek z dalších oblastí, o kterých jsme informováni pouze sporadicky. Blížší poznání situace v závěrečném období neolitu a v počátcích eneolitu zřejmě prokáže až další archeologický výzkum vhodných lokalit. Bude nutné ověřit vlastní podíl kultury s MMK, složky lengyelské ze sousedního Rakouska a konečně existenci vlivu odlišné lengyelské kultury ze západního Slovenska, kterou prozatím předpokládáme spíše teoreticky. Archeologický výzkum u Hluku ověřil přítomnost dalšího neolitického sídliště s MMK a přispěl k poznání této kultury v důležité oblasti Moravy.

⁷ *Týž*, op. cit., 73—74.

⁸ J. Pavelčík, Příkopem chráněná neolitická osada u Uherského Brodu na Moravě, AR II, 1950, 49—51.

⁹ J. Pavelčík, Eneolitická sídliště Uherský Brod/Kyčkov a Havčice/cihelna, StAÚ Brno II—6, Praha 1974.

¹⁰ *Týž*, Nové sídliště s moravskou malovanou keramikou u Uh. Brodu, museum J. A. Komenského, zpráva za 3. čtvrtletí 1961, 22.

¹¹ *Týž*, Sídelní objekty u Těšova, Sborník ČSSA 4, 1970—71, 21—33.

¹² *Týž*, K problematice závěrečné fáze staršího eneolitu na východní Moravě, AR XXXII, 1980, 545—551.

Rozbor pramenů hmotné kultury

Největší množství archeologického materiálu z období kultury s MMK bylo získáno v sezónách r. 1972, 1973 a 1976. Archeologické prameny MMK se získaly ze sond nebo z kulturních vrstev poblíž sídlištních objektů. Poněvadž se archeologický výzkum zaměřil na poznání římského sídliště nebyly zá-měrně vyhledávány objekty kultury s MMK.

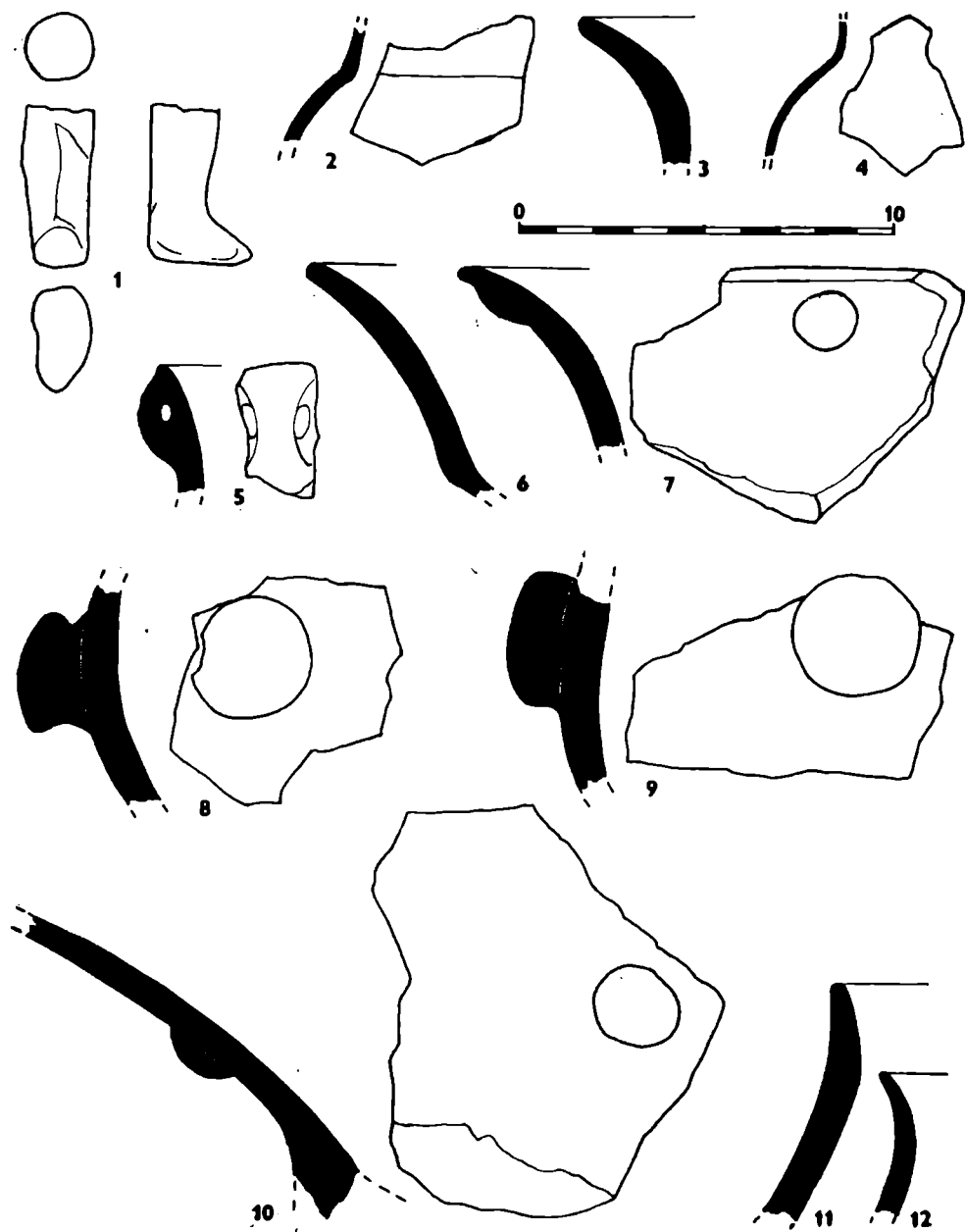
U keramických fragmentů různého provedení převažuje hnědá barva povrchu a rovněž keramická hmota je uniformní. Na rozdíl od keramického materiálu většiny moravských lokalit obsahuje hrnčířská hlína poměrně málo slídy. Tvrdost též není vysoká a povrch většiny keramických fragmentů je značně zkorodován.

Na základě podrobného zpracování dochované keramiky kultury s MMK lze říci, že v souboru převažují mísy, dále se objevují hrnce, méně jsou zastoupeny pohárky a mísy na nožce se objevily pouze ve třech fragmentech. Veškerý archeologický materiál byl zpracován podle numerického kódu¹³ a pozornost se zaměřila na nejdůležitější faktory (tvar okraje, výzdoba a její umístění a vydělení keramických tříd).

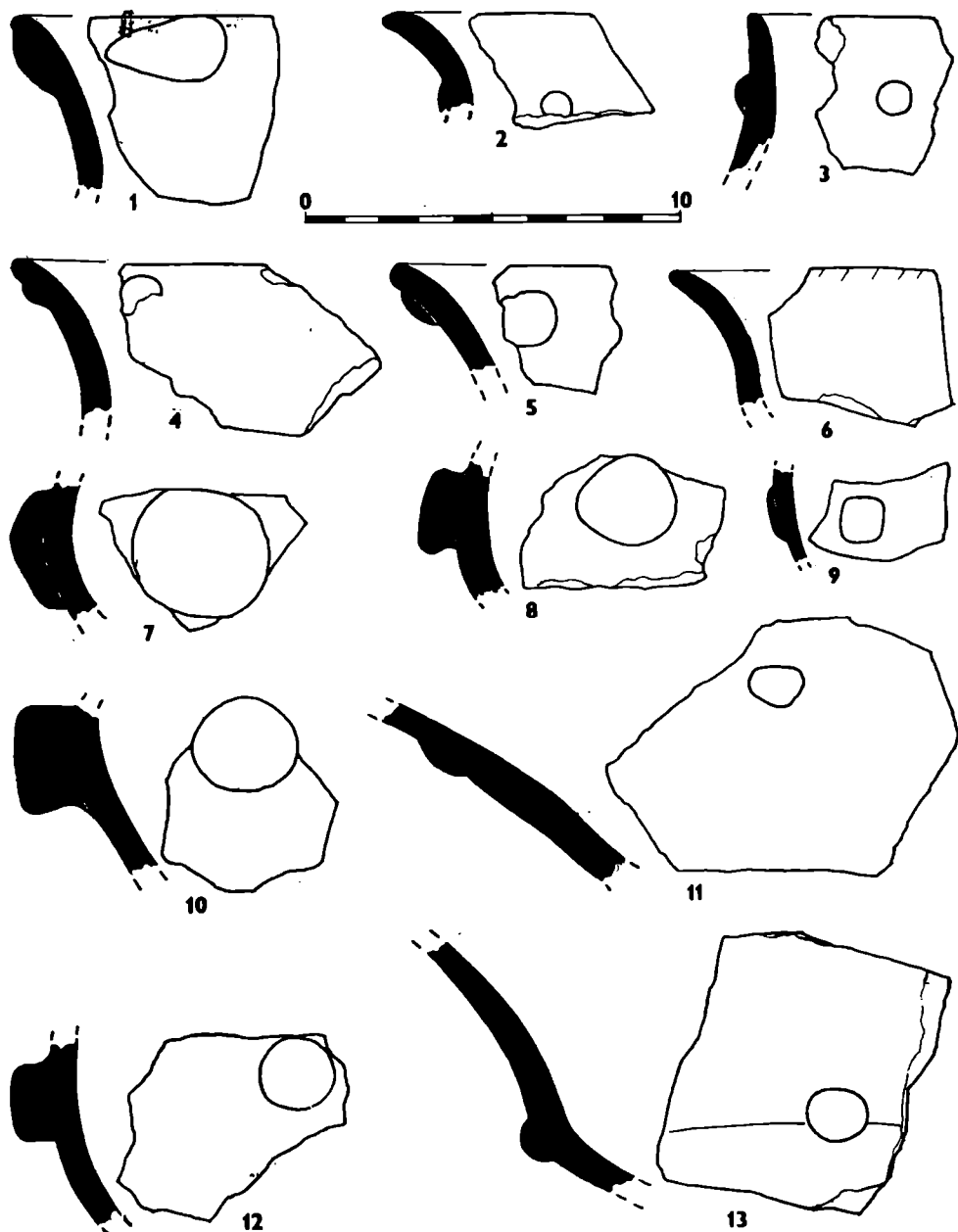
Hrnce se daly rozlišit z fragmentárního keramického materiálu v 32 případech různého provedení. Neznáme ani jeden exemplář dochovaný v celosti či s možností rekonstrukce. U okrajů této keramické třídy jsou nejhornější zaostřené okraje (6), dále následují rovné (8), ve dvou provedeních máme doloženy zaoblené (2) a pouze jednou se setkáváme s okrajem seříznutým (7). Zastoupení tvarů okrajů dokazuje, že archeologický materiál náleží do II. stupně kultury s MMK. Na různých částech hrncovitých tvarů se objevila i plastická výzdoba nevelké četnosti (obr. 1: 8,9; 2: 1,7,8,12). Je zastoupena několika druhy výčnělků, z nichž početně převažují odsazené (07), umístěné pouze na výduti. V jednom případě vystupují polokulovité (05), knoflíkovité (12), drobné nevýrazné (04), vodorovně protáhlé (14), ploché (18) a plná ucha (51) na hrdle hrncovitých forem. Vodorovně protáhlý výčnělek (14) se objevil na hrdle hrncovitých forem. Vodorovně protáhlý výčnělek (14) se objevil i na okraji a představuje výjimku svým umístěním na keramické třídě hrnců v archeologickém souboru na této lokalitě. Kromě odsazených výčnělků (07) máme na výduti doloženy po jednom exempláři výčnělky polokulovité (05), knoflíkovité (12), bochánkovité (17) a asymetricky vystouplé (03). Nápadná je skutečnost, že umístění výčnělků na hrdle naprosto převažuje nad umístěním přímo na okraji. Tento jev má též chronologický význam a analogie sledáváme v archeologickém materiálu II. stupně i z jiných moravských lokalit (např. z Jezeřan—Maršovic a Kramolína).

Nejpočetnější keramickou třídou z popisované lokality jsou mísy (srov. obr. 1: 3, 6; 2: 2, 6, 13). Objevily se v celkovém počtu 49 jedinců. Při jejich rozboru jsme získali následující informace o tvarech okrajů, typech tříd či variantách a plastické výzdobě: Stejně jako u hrnců se jeví nejpočetnější zaostřený okraj (6), který byl zhotoven u mís různých variant v 39 případech. Na dvou keramických fragmentech vystupuje hrotitý okraj (4) a pouze v jednom provedení známe tvar zaoblený (2) a rovný (8). V menším počtu,

¹³ V. Podborský—E. Kazdová—P. Košťálek—Z. Weber, Numerický kód moravské malované keramiky. Problémy deskripce v archeologii, Brno 1977.

*Obr. 1. Hluk—Dolní Němčí. Výběr moravské malované keramiky ze sídliště.
(Kresba J. Janíková—M. Bálek.)*

Obr. 2. Hluk—Dolní Němč. Výběr moravské malované keramiky ze sídliště.
(Kresba J. Janíková—M. Bálek.)

ve srovnání s hrnci, se vyskytla u mís plastická výzdoba. Soustředila se pouze na plecích a na výduti. Nejčastějším tvarem je polokulovitý výčnělek (05). Máme ho doložen ve čtyřech provedeních na výduti a ve třech případech na plecích. V jednom provedení spatřujeme drobný nevýrazný výčnělek (04) a vodorovně protáhlý (14) na výduti u mísovitých forem. Na plecích byl zjištěn pouze vodorovně protáhlý výčnělek (14) a výčnělek knoflíkovitý (12). Nutno konstatovat, že početní zastoupení plastické výzdoby není u mís hojné, ale provedení též odpovídá II. stupni kultury s MMK. Pokud bylo možno určit keramický typ je nápadné, že nejčastěji se objevuje hranatá mísa s kónickým spodkem (350), kterou máme doloženou ve čtrnácti případech. K tomuto typu náleží i další zjištěné varianty — s plecemi prohnutými, rozevřenými (355) známé v šesti provedeních a mísy s plecemi prohnutými, extrémně rozevřenými (356) se dochovaly ve dvou provedeních. Dále se v hodnoceném souboru objevil typ kónické mísy (380) a tři exempláře kónické mísy s přímou stěnou (383). Na třech keramických zlomech bylo patrné, že pocházejí z mísy s oblou kónickou stěnou (371). Popisované typy a varianty mís též představují keramické tvary s nimiž se setkáváme až ve druhém stupni kultury s MMK. Zvláštností je, že zduření plecí u většiny keramických forem mís není tak zvýrazněno jak je známe z archeologických pramenů z jiných lokalit II. stupně kultury s MMK. Tuto zvláštnost nelze jednoznačně vysvětlit, neboť kolekce archeologického materiálu není početná a též chybí srovnávací materiál z nejbližšího okolí.

Počtem tří kusů je zastoupena mísa na nožce (například obr. 1:10). Pro její zlomkovité zachování nelze rozlišit tvar nožky a okraj se nedochoval vůbec. Blíže určením mísovitě části nebylo možné provést pro fragmentární zchovalost. Pouze bylo zjištěno, že na spodku této keramické třídy vystupuje jeden plochý (18) a polokulovitý (05) výčnělek — též plastická výzdoba odpovídající II. stupni kultury s MMK.

V 18 provedeních jsme se v hodnoceném souboru setkali s pohárky (obr. 1:2,4). Pro velkou zlomkovitost archeologického materiálu můžeme říci, že archeologickým výzkumem byly získány exempláře, které nelze blíže zařadit do typů či variant. Jsou pouze dochovány tvary okrajů, z nichž převažuje okraj zaostřený (6). Byl zjištěn u osmi keramických fragmentů. Druhým nejoblíbenějším tvarem okraje je hrotitý (4), který máme doložen u pěti jedinců a představuje charakteristický tvar okraje pohárků v různých obdobích kultury s MMK. Pouze dvě ukončení hrdla vytvářejí rovný okraj (8). Keramické zlomky pohárků představují běžné tvary této keramické třídy, pro níž jsou typické tenké stěny.

V archeologickém souboru existuje i několik keramických zlomků, u nichž nebylo možno stanovit keramickou třídu. Máme doložen jeden zaoblený okraj (2) a početnější jsou pak doklady plastické výzdoby. Pouze v jednom případě lze stanovit, že knoflíkovitý výčnělek byl nalepen na výdut blíže neurčitelné keramické formy. Postavení dalších tvarů výčnělků na nádobě nelze určit. Nejhojnější jsou polokulovité (05), které vystupují u jedenácti jedinců. Ojediněle zjišťujeme knoflíkovitý výčnělek (12) a dvě rohatá ucha — rohaté ucho protáhlé (42) a rohaté ucho protáhlé s otvorem (46). Ve dvou provedeních máme zjištěny odsazené výčnělky (07).

Lidská plastika se objevila při sondážních pracích již v roce 1972. Je to zlomek nožky s dobře vymodelovaným chodidlem (obr. 1:1). Náležela středně

vysoké figurce a byla zhotovena ne z příliš kvalitního keramického materiálu hnědé barvy, s příměsí jemného písku a nepatrného množství slídy.¹⁴

Kamenná broušená industrie je zastoupena v archeologickém materiálu z tohoto sídliště snad druhotně opracovaným kopytovitým klínem, který po přeražení sloužil jako teslovitý nástroj.¹⁵ Při průzkumných pracích bylo nalezeno i několik kusů štípané kamenné industrie. Jsou to dvě čepelky¹⁶ a jedno menší škrabadlo ze světlého rohovec. Příslušnost kamenných nástrojů ke kultuře s MMK není však spolehlivě prokázána. Druhotně opracovaný nástroj broušené kamenné industrie se jeví jako starší.

Podrobným vyhodnocením keramických fragmentů s vypovídací hodnotou zjišťujeme, že naprosto chybí malování, rýsování a vhloubená výzdoba. Pouze charakteristická stavba okrajů a přítomnost některých druhů plastické výzdoby dokazuje, že hodnocený soubor náleží až do mladšího období kultury s MMK. Pro získání přehledu zastoupení jednotlivých okrajů a tvarů plastické výzdoby je zhotovena tabulka četnosti sledovaných fakt. Zachycuje jednotlivé počty okrajů hrnců, mís a pohárků a rovněž jejich plastickou výzdobu. Do přehledu jsou zahrnuty i exempláře bez bližšího určení, neboť zlomovitost zachování neumožnilo stanovit jejich keramickou formu. Nutno ovšem říci, že hodnocený soubor z neolitického sídliště u Hluku-Dolního Němčí není početný a neumožní nám získat poznatky o charakteristice a přesnějším datování tohoto sídliště.

keramická třída	okraj				
	zaoblený (2)	hrotitý (4)	zaostřený (6)	seříznutý (7)	rovný (8)
hrnce	2	—	12	1	6
mísy	1	2	39	—	1
pohárky	—	5	8	—	2
neurčitelné	1	—	—	—	—

keramická třída	výčnělky								roh. „ucha“		ucha
	03	04	05	07	12	14	17	18	42	46	51
hrnce	1	1	2	4	2	2	1	1	—	—	1
mísy	—	1	7	—	1	2	—	—	—	—	—
mísy na nožce	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—
pohárky	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
neurčitelné	—	—	11	2	2	—	—	—	1	1	—

¹⁴ R. M. Pernička, op. cit., tab. XXVIII: 1.

¹⁵ Týž, op. cit., 178.

¹⁶ Týž, op. cit., 176, tab. XXVIII: 3, 4.

Závěrem lze konstatovat, že sídliště u Hluku-Dolního Němčí spadá v rámci rozšíření kultury s MMK na východní Moravě až do II. stupně, nejspíše do závěrečného období fáze IIa či na počátek fáze IIb kultury s MMK. Přesnější zařazení popisované kolekce a bližší poznání této kultury by umožnil rozsáhlejší archeologický výzkum. Lokalit ze závěrečného období neolitu v této oblasti je povrchovým sběrem zjištěno více a podle zpráv Jiřího Pavelčíka, který nedaleko popisovaného sídliště našel rovněž lokality kultury s MMK z nejmladšího období, se domníváme, že osídlení východní Moravy bylo dosti husté.¹⁷ Nutno dát za pravdu Jiřímu Pavelčíkovi, „že vývoj zde byl lokálně zabarven a že při podrobných rozbořech lze očekávat řadu překvapení.“¹⁸

НЕОЛИТИЧЕСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ С РАСПИСНОЙ КЕРАМИКОЙ НЕДАЛЕКО ОТ ГОРОДА ГЛУК-ДОЛНИ НЕМЧИ

В 1972—1980 гг. были кафедрой археологии и музеологии философского факультета Брненского университета организованы археологические исследования вблизи города Глук-Долни Немчи. Исследовательские работы были направлены к тому, чтобы изучить вопрос заселения данной области в римскую эпоху. При археологических раскопках, которые руководил Р. М. Перничка, была открыта также керамика последней стадии неолита. Данный материал можно отнести к культуре с моравской расписной керамикой. На основании анализа источников материальной культуры можно прийти к заключению, что находки можно включить во II ступень упомянутой культуры; вероятно, в заключительный период фазы IIa или в начальный период фазы IIb. Полученные керамические фрагменты культуры с моравской расписной керамикой имеют характерные пластические украшения в виде нескольких вариантов бугорков и рогатых ручек. Подобно и форма краев у отдельных керамических классов своим изготовлением полностью соответствует археологическому материалу культуры с моравской расписной керамикой.

Анализируемые керамические находки с местонахождения вблизи города Глук-Долни Немчи расширяют наши знания о положении неолитической культуры самого позднего периода в восточной Моравии. В рамках изучения отдельных частей лендельского комплекса она занимает важное место. Путем археологических исследований была получена дальнейшая коллекция находок, которые дополнят и расширят источники материальной культуры исследованного местонахождения.

A. Бранднер

NEOLITHISCHE SIEDLUNG MIT BEMALTER KERAMIK BEI HLUK-DOLNÍ NĚMČÍ

In den Jahren 1972 bis 1980 führte der Lehrstuhl für Archäologie und Museologie der Phil. Fak. UJEP in Brno eine archäologische Grabung bei Hluk-Dolní Němčí durch. Die Grabung hatte zum Ziele die Untersuchung der Besiedlung in der römischen Kaiserzeit. Bei den Archäologischen Arbeiten, die R. M. Pernička führte, wurde ausser anderem Keramik aus dem Abschluss des Neolithikums festgestellt. Es ist dies ein Material der Kultur mit mährischer bemalter Keramik. Aufgrund der Quellenanalyse der materiellen Kultur können wir konstatieren, dass die Funde aus der II. Stufe dieser Kultur stammen; vielleicht aus dem Abschluss der Phase IIa oder aber aus dem Beginn der Phase IIb. Die gewonnenen Keramikfragmente aus der Kultur mit mährischer bemalter Keramik zielt die charakteristische Verzierung in Gestalt

¹⁷ J. Pavelčík, l. c., 546, obr. 1.

¹⁸ Týž, Poznámky k neolitu a eneolitu východní Moravy, SPFFBU E 20—21, 1975—1976, 142.

von einigen Arten an Knuben und Hornhenkeln. Auch die Randform bei den einzelnen keramischen Klassen entspricht voll durch ihre Ausführung dem archäologischen Material der Kultur mit mährischer bemalter Keramik.

Die bewerteten keramischen Funde von der Lokalität bei Hluk-Dolní Němčí erweitern unsere Kenntnisse über die Stellung der jüngsten neolithischen Kultur in Ostmähren, die im Rahmen der Erkenntnis einzelner Bestandteile des Lengyel-Komplexes eine wichtige Rolle einnimmt. Durch die archäologische Grabung wurde eine weitere Kollektion gewonnen, die die Quellen der materiellen Kultur aus diesem Raume ergänzen und vermehren wird.

Übersetzt von R. Tichý

